

DOI: [10.32702/2307-2105-2021.12.78](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.12.78)

УДК 658.153

*Л. М. Яременко,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і оподаткування,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі, м. Переяслав
ORCID ID: 0000-0003-3127-5181*

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

*L. Yaremenko
PhD in Economics, Associate Professor, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, Pereiaslav*

ACCOUNTING AND ANALYTICAL PROVISION OF RECEIVABLES MANAGEMENT IN THE SYSTEM OF ENSURING EFFICIENT ACTIVITIES OF ENTERPRISES

У статті описано обліково-аналітичне забезпечення управління дебіторською заборгованістю в системі забезпечення ефективної діяльності підприємства. Доведено, що питання дебіторської заборгованості перебувають під постійним контролем зі сторони керівництва підприємства та відповідних служб, оскільки не оплачена у відповідні терміни дебіторська заборгованість є свідченням нераціональності використаних власних і позичених коштів. Проаналізувавши думки вітчизняних та закордонних науковців ми дійшли висновку, що всі вітчизняні науковці розглядають одне і те саме поняття під різним кутом. Опрацювавши усі розглянуті визначення щодо поняття «дебіторська заборгованість» дало можливість згрупувати думки вітчизняних науковців за спільними ознаками (в розрізі суми боргів, рахунків до отримання, кредит). Визначено, що класифікація дебіторської заборгованості дає змогу з'ясувати причини виникнення та існування дебіторської заборгованості, її склад та якість із метою прийняття правильних управлінських рішень щодо процедури управління дебіторською заборгованістю. Проаналізовано стан дебіторської заборгованості в економіці країни, яка являється частиною оборотного капіталу суб'єктів господарювання. Визначено напрями за допомогою яких варто розглядати фактори впливу на динаміку дебіторської заборгованості підприємства. Запропоновано напрями, які направлені на удосконалення дебіторської заборгованості в процесі ефективності управління.

The article describes the accounting and analytical support of receivables management in the system of ensuring the effective operation of the enterprise. The article deals with the issues of the nature and classification of accounts receivable at the level of satisfaction of users with information about its state and issue of management of accounts receivable, features of the organization of accounting and recommendations for improving accounting in accordance with the peculiarities of business entities. In the economic literature on accounting, analysis and control of accounts receivable is debatable, to diverse perspectives can be reduced to two principal positions: Who is

the debtor and that such receivables, defined as the source of financial flows, liquidity payments and determined act. It has been proved that the issue of receivables is under constant control by the company's management and relevant services, as unpaid receivables are evidence of irrationality of used own and borrowed funds. After analyzing the views of domestic and foreign scientists, we came to the conclusion that all domestic scientists consider the same concept from different angles. Having worked out all the considered definitions of the concept of "receivables" made it possible to group the views of domestic scientists on common grounds (in terms of the amount of debt, receivables, credit). It is determined that the classification of receivables allows you to identify the causes of the existence and existence of receivables, its composition and quality in order to make the right management decisions on the procedure for managing receivables. The state of receivables in the economy of the country, which is part of the working capital of economic entities, is analyzed. The directions by which it is necessary to consider the factors influencing the dynamics of receivables of the enterprise are identified. The directions which are directed on improvement of receivables in the course of efficiency of management are offered. In the article it is proved that in order to solve problems of occurrence and repayment of receivables, it will help to create an effective system for monitoring the quality of financial settlements with debtors and requires the development of a clear and perfect classification of receivables, unification of methods of its assessment and documents of analytical financial reporting.

Ключові слова: *дебітор; дебіторська заборгованість; управління дебіторською заборгованістю; фінансовий стан; облікова політика.*

Keywords: *receivables; accounts receivable; accounts receivable management; financial standing; accounting policy.*

Постановка проблеми. Управляти діяльністю будь-якого господарюючого суб'єкта досить складно без своєчасної та достовірної економічної інформації. Вагома частина такої інформації використовується під час аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства. У процесі фінансово-господарської діяльності підприємств питання управління дебіторської заборгованості є досить складним та актуальним, оскільки виникнення дебіторської заборгованості пов'язано з проблемою неплатежів. Фінансовий стан підприємства та його стабільність залежать від ефективного управління дебіторською заборгованістю та процесу автоматизації на підприємстві.

Питання дебіторської заборгованості перебувають під постійним контролем зі сторони керівництва підприємства та відповідних служб, оскільки не оплачена у відповідні терміни дебіторська заборгованість є свідченням нераціональності використаних власних і позичених коштів.

Актуальність питань, які пов'язані з виникненням та правильним відображенням дебіторської заборгованості є одними із найбільш складних та суперечливих аспектів у економіці. Для підприємств України звичайним явищем є наявність заборгованості покупців за готову продукцію та товари, враховуючи досвід українських підприємств, які ведуть успішний бізнес, дебіторська заборгованість у активах їхнього підприємства становить близько 25-30%. Тому особлива увага зі сторони керівництва має відводитися питанням управління дебіторської заборгованості, процесу автоматизації на підприємстві з метою ефективності управління даного виду заборгованості. Правильний процес управління дебіторської заборгованості потребує своєчасного та повного відображення господарських операцій по розрахункам в первинних документах та облікових регістрах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми дебіторської заборгованості в системі управління оборотними активами підприємства досліджено в працях багатьох вчених та економістів. Значний внесок у вирішення цих проблем зробив І.О. Бланк, М.Д. Білик, Ф.Ф. Бутинець, А.Д. Бутко, С.Ф. Голов, Л.В. Городянська, Р.О. Костирко, В.М. Костюченко, Г.О. Кравченко, С.А. Кузнецова, Л.О. Лігоненко, А.А. Мазаракі, Г.В. Митрофанов, Є.В. Мних, Л.В. Нападовська, Ю.І. Осадчий, Г.В. Савицька, В.В. Сопко, А.П. Шаповалова, В.О. Шевчук, О.А. Шевчук та ін. З іноземних вчених необхідно відзначити А. Апчерча, Дон Р. Хенсена, Д. Нортон, Р. Каплана, Я.В. Соколова тощо.

З огляду на це, вважаємо, що дослідження особливостей управління дебіторської заборгованості в економіці України, фактори впливу на її динаміку, вплив епідеміологічної ситуації в країні (COVID 2019) на діяльність підприємств та стан дебіторської заборгованості, становить як наукове, так і прикладне значення для України.

Метою написання статті є визначення особливостей управління дебіторської заборгованості в економіці України.

Викладення основного матеріалу. Підприємство здійснюючи свою фінансово-господарську діяльність розв'язує власні проблеми, не звертаючи увагу на виконання фінансових зобов'язань у вигляді платежів перед контрагентами. Така поведінка підприємств зумовлена відсутністю їхньої майнової відповідальності за невиконання договірних зобов'язань, дає їм змогу ухилитися від взаєморозрахунків із контрагентами в результаті чого ймовірним є ризик неповернення дебітором боргу. За таких обставин посилюється зростання щодо необхідності управління дебіторською заборгованістю на сучасному етапі розвитку економіки України. Формування точної, правдивої, достовірної та релевантної інформації про обставини виникнення та стан дебіторської заборгованості допоможе у прийнятті миттєвих раціональних управлінських рішень, знизить ймовірність уникнення складних і суперечливих ситуацій з дебіторами та не призведе до виникнення боргу.

Велика кількість публікацій, присвячених вивченню сутності поняття дебіторської заборгованості, її класифікації за національними стандартами настільки багатогранна та різноманітна, що не існує єдиного підходу до її визначення, а економічне визнання дебіторської заборгованості у вигляді коштів, вилучених у підприємства або як таких, які певний термін знаходяться у інших осіб обумовлює проблему відображення в обліку коштів, які фактично перебувають у розпорядженні іншої особи. Це можна пояснити лише тим, що на підприємствах фонди обігу до яких відноситься і дебіторська заборгованість не планувалися, тому процес управління дебіторською заборгованістю не здійснювався.

Теоретико-методичним підґрунтям при розгляді економічної сутності поняття “дебіторської заборгованості” виступають наукові розробки вітчизняних та зарубіжних науковців та зокрема, вчених економістів. Так, Дубровська Є.В. та Білик М.Д. свої дослідження присвятили проблемним питанням визнання поняття “дебіторська заборгованість” [5, с. 202-205]; Береза С.Л. і Матицина Н.П. приділили свою увагу саме питання класифікації дебіторської заборгованості за національними стандартами [1, с. 32-37], Верига Ю.А. і Лищенко О.Г. зосередили увагу на методиці проведення аналізу дебіторської заборгованості [3, с. 112]; Моїсеєнко Г. та Савчук В.П. виділили у свої працях проблеми управлінського аспекту дебіторською заборгованістю в умовах фінансової кризи [8, с. 96]; Яременко Л.М. у своїх наукових працях розкрила обліково-аналітичний аспект дебіторської заборгованості та її відображення в обліку [15, с. 123].

Так, дебіторська заборгованість, на думку Дубровської Є.В. «неоплачені юридичними та фізичними особами послуги з транспортування вантажів та/або вилучені кошти з кругообігу підприємства, що мають документальне підтвердження, яке надає право на отримання боргу в вигляді грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів» [5, с. 202-205].

Федорченко О.Є. визначає дебіторську заборгованість «як суму боргів юридичних і фізичних осіб підприємству в готівковій та безготівковій формах, яка виникає внаслідок господарських операцій, що відбулися в результаті минулих подій та підлягають погашенню у майбутньому» [13].

Лисенко В. С. ідентифікує дебіторську заборгованість «як суму заборгованості дебіторів підприємству на певну дату, що виникла в результаті минулих подій, яку кредитор має право вимагати відшкодувати» [7, с. 235-239].

Шевчук В.Є. найбільш прийнятним вважає визначення, відповідно до якого дебіторська заборгованість «є правами (вимогами), що належать продавцю (постачальнику) як кредитору на отримання боргів контрагентами, та фінансовим ресурсом, що тимчасово вилучений з кругообігу і підлягає поверненню в майбутньому» [14, с. 54-55].

Цікавий підхід запропоновано нам закордонними авторами щодо тлумачення дебіторської заборгованості. Так, accounts receivable (анг.) поряд із дебіторською заборгованістю має такі варіанти перекладу: рахунки до отримання, рахунки дебіторів, дебітор за розрахунками.

Зокрема, як зазначають Д. Стоун та К. Хітчинг: «дебіторська заборгованість має назву “рахунки до отримання”, а дебітори - це особи, які винні гроші за товари і послуги, вже одержані, але не оплачені ними» [2].

Провідні науковці Гарвардського університету Зві Боді і Роберт К. Мертон визначають дебіторську заборгованість як “рахунки до отримання”, зазначаючи, «що це та сума, яку покупці продукції повинні виплатити корпорації (підприємству)» [2, с. 387].

Західні економісти визначають дебіторську заборгованість як цілісну категорію, складовими якої є “кредитна політика” та “політика управління дебіторською заборгованістю”. Дж. Ван Хорн розглядає дебіторську заборгованість «як кількісний результат, що виникає у результаті реалізації кредитної політики підприємства», а Барт Едвардс, у своєму посібнику “Кредитний менеджмент” висвітлює “дебіторську заборгованість”, як термін, який характерний лише для системи бухгалтерського обліку.

Враховуючи міжнародні і національні стандарти бухгалтерського обліку, визначено що, дебіторська заборгованість (Accounts Receivable) це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Однак, те що стосується міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, загальні засади щодо визнання дебіторської заборгованості мають суттєві відмінності. Розрізняють два види дебіторської заборгованості: Accounts Receivable та Receivables.

Accounts Receivable (перекладається як дебіторська заборгованість, обсяг продаж або дебітори) – «суми, що мають надійти від покупців та відображені в бухгалтерських книгах підприємства, але не підтверджені вексями, траттами або акцептами (відкриті балансові рахунки), тобто сукупна сума, що має бути виплачена торговельними боржниками».

Receivables (перекладається як торговельна дебіторська заборгованість) – «вимоги до третіх осіб на отримання в майбутньому грошей, товарів, послуг». До даної дебіторської заборгованості відносяться рахунки на отримання заборгованості від покупців по продажу в розстрочку, заборгованості по векселях на отримання, заборгованість робочих та службовців, заборгованість страхових компаній щодо усунення майнових збитків.

Проаналізувавши думки вітчизняних та закордонних науковців ми можемо зробити висновок, що всі вітчизняні науковці розглядають одне і те саме поняття під різним кутом. Опрацювавши усі розглянуті визначення щодо поняття “дебіторська заборгованість” дало можливість згрупувати думки вітчизняних науковців за спільними ознаками (в розрізі суми боргів, рахунків до отримання, кредит) (рис.1).

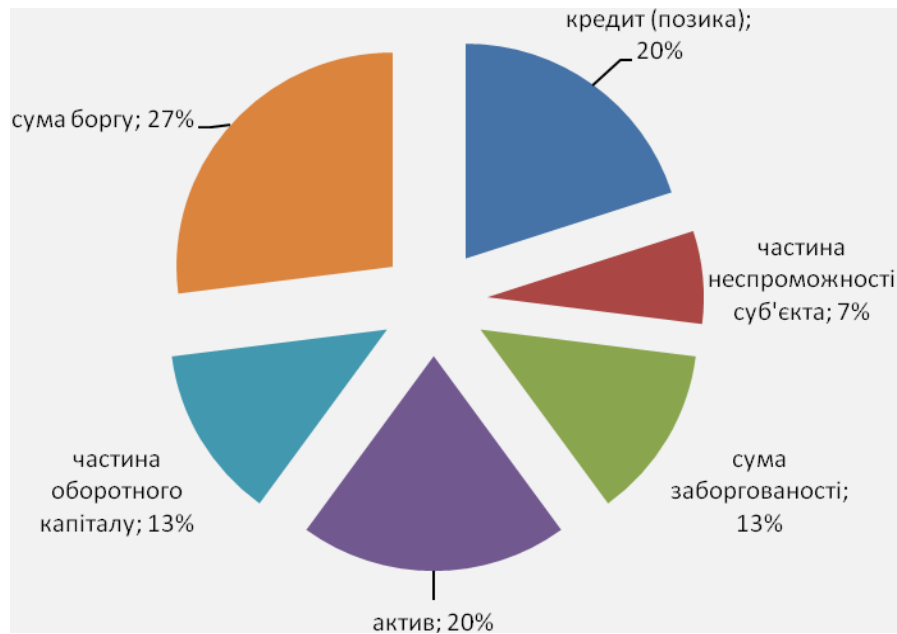

Рис. 1. Критерії визнання поняття «дебіторська заборгованість» за спільними ознаками вітчизняних науковців

Зарубіжні науковці підійшли до поняття «дебіторська заборгованість» в розрізі трьох ознак (рис. 2).

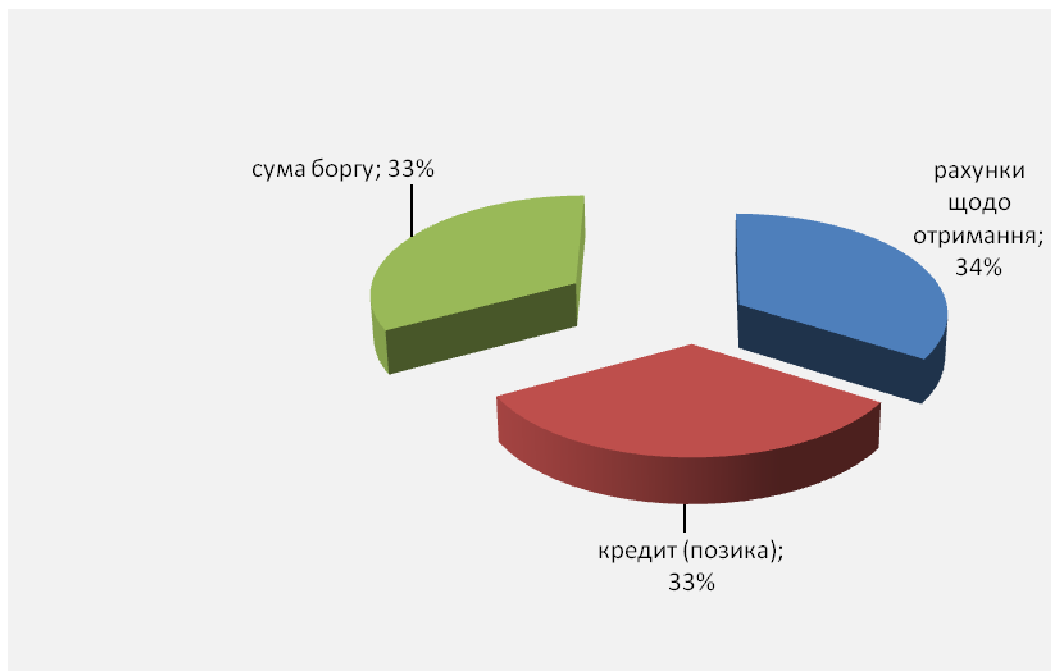

Рис. 2. Критерії визнання поняття «дебіторська заборгованість» за спільними ознаками закордонних науковців

З рис. 1. видно, що більшість вітчизняних науковців, а саме 27 % схиляється до думки, що дебіторська заборгованість - це сума боргів. Інша група авторів віддає перевагу що це фінансовий актив (20 %), або кредит (позика) (20 %). З наведених визначень можна простежити, що поняття “дебіторська заборгованість” в Україні

ще трактується як сума заборгованості, складова оборотного капіталу, а також як розмір неспроможності суб'єктів. Однак, цю думку підтримує менша кількість науковців.

Дані рис. 2. свідчать, що і за кордоном не існує єдиного визначення щодо поняття «дебіторська заборгованість». 34 % зарубіжних фахівців схиляється до думки, що дебіторська заборгованість - «рахунки до отримання», тобто це та сума, яку покупці продукції повинні виплатити корпорації (підприємству). Інші 33 % зарубіжних науковців вважають, що це сума боргів та 33 % зазначають що це кредит.

За допомогою класифікації дебіторської заборгованості підприємства можна з'язувати причини виникнення та існування дебіторської заборгованості, її склад та якість із метою прийняття правильних управлінських рішень щодо процедури управління дебіторською заборгованістю. Її головне призначення – систематизація інформації щодо стану дебіторської заборгованості та надання допомоги у прийнятті оптимального рішення щодо управління дебіторською заборгованістю.

Управляти діяльністю будь-якого господарюючого суб'єкта досить складно без своєчасної та достовірної економічної інформації. Вагома частина такої інформації використовується під час проведення аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства. В умовах економічної кризи, епідеміологічної ситуації в країні (COVID 2019) питання щодо управління дебіторської заборгованості є досить складним та актуальним. Виникнення дебіторської заборгованості пов'язано з проблемою неплатежів у процесі управління підприємством, а фінансовий стан підприємства та його стабільність залежать від ефективності управління дебіторською заборгованістю і щоб підприємство не стикнулося з проблемою неплатежів вагоме місце відводиться процесу автоматизації на підприємстві.

Питання дебіторської заборгованості перебувають під постійним контролем зі сторони керівництва підприємства та відповідних служб, оскільки не оплачена у відповідні терміни дебіторська заборгованість є свідченням нераціональності використаних власних і позичених коштів.

Актуальність питань, які пов'язані з виникненням дебіторської заборгованості є одними із найбільш складних та суперечливих. Для підприємств України звичайним явищем є наявність заборгованості покупців за готову продукцію та товари, враховуючи досвід українських підприємств, які ведуть успішний бізнес, дебіторська заборгованість у активах їхнього підприємства становить близько 25-30%. Тому особлива увага зі сторони керівництва має відводитися процесу автоматизації на підприємстві з метою ефективності управління даного виду заборгованості.

Питаннями щодо класифікації дебіторської заборгованості займається багато науковців. Так, наприклад, Бутинець Ф.Ф. виділяє одну з ознак дебіторської заборгованості - термін (строк) оплати, у розрізі відстроченої дебіторської заборгованості (термін оплати якої ще не настав згідно договору) і простроченої (строк оплати якої настав, але підприємство кошти не отримало) [85].

Н.Матицина, у свої працях виділяє таку класифікацію дебіторської заборгованості в розрізі поточної та довгострокової (рис. 3).

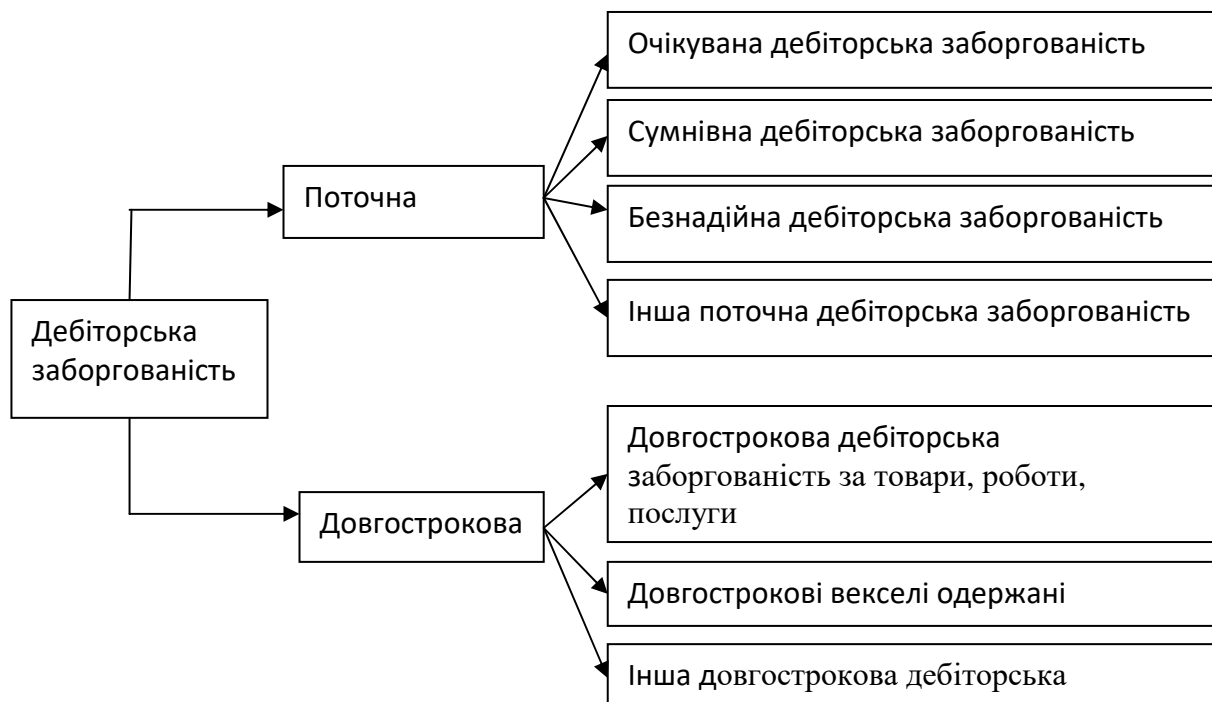

Рис. 3. Класифікація дебіторської заборгованості

Для вітчизняної економічної науки характерна класифікація дебіторської заборгованості в залежності від сфери функціонування дебітора. Проте така класифікація відрізняється від зарубіжної, ґрунтуючись на принципі: різні види дебіторської заборгованості мають різне економічне тлумачення, а правильна класифікація

дебіторської заборгованості важлива лише для процесу управління підприємством.

Класифікація дебіторської заборгованості враховуючи зарубіжний досвід представлена на рис. 4.

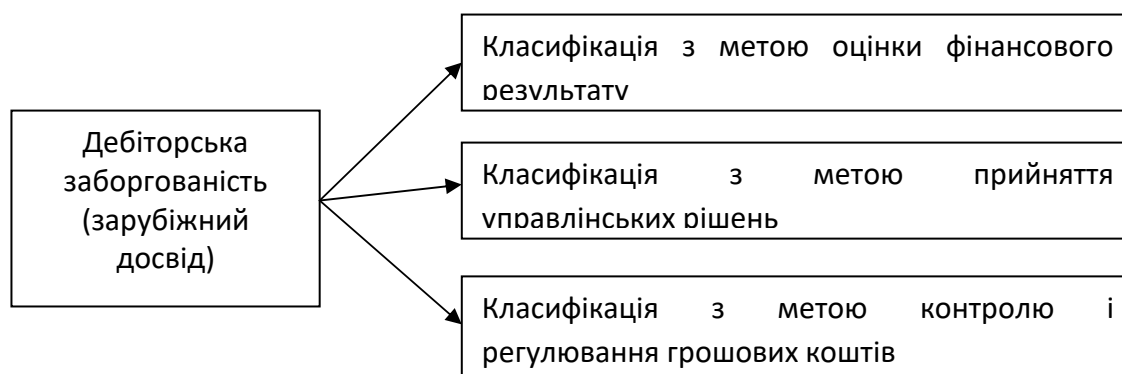

Рис. 4. Класифікація дебіторської заборгованості (зарубіжний досвід) [2]

А. Ю. Волостникова [4, с. 12] пропонує наступну класифікацію дебіторської заборгованості (табл. 1).

Таблиця 1.

Класифікація дебіторської заборгованості за А. Ю. Волостниковою

№	Класифікаційна ознака	Види дебіторської заборгованості
1	За тривалістю	1) довгострокова; 2) короткострокова
2	За терміном виконання зобов'язань	1) поточна; 2) прострочена
3	За характером діяльності організації	1) за основною діяльністю; 2) за фінансовою діяльністю; 3) за інвестиційною діяльністю
4	За видами дебіторів	1) покупців і замовників; 2) дочірніх організацій; 3) працівників організації; 4) бюджету і позабюджетних фондів; 5) інших дебіторів
5	За доцільністю утворення	1) виправдана; 2) невиправдана
6	За регулярністю проведення угод	1) від регулярних угод; 2) від нерегулярних угод
7	За якісним складом	1) нереальна для стягнення; 2) сумнівна; 3) надійна
8	За можливістю поступки прав вимоги	1) заборгованість, яку можна передати за договором цесії; 2) заборгованість, яку заборонено передавати
9	За забезпеченістю гарантіями	1) забезпечена; 2) незабезпечена
10	За ступенем ризику	1) з високим ризиком; 2) з середнім ризиком; 3) з низьким ризиком
11	За можливістю планування	1) запланована; 2) незапланована
12	За можливістю контролю	1) контрольована; 2) неконтрольована

В процесі своєї фінансово-господарської діяльності підприємства України взаємодіють з постачальниками, підрядниками, покупцями та замовниками. В процесі проведення розрахунків виникає дебіторська заборгованість, якій відводиться значна частина ваги в складі поточних активів підприємства. Дебіторська заборгованість має прямий вплив на фінансовий стан підприємства, а її управління є першочерговим завданням в діяльності підприємства.

Стан дебіторської заборгованості в економіці країни за період 2012 – 2018 років відображено на рис. 5.

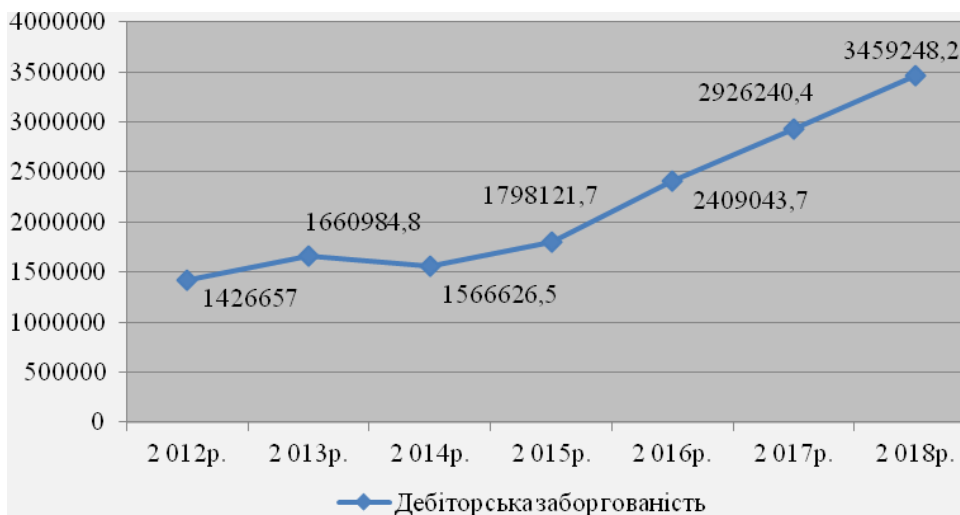

Рис. 5. Стан дебіторської заборгованості в економіці країни за період 2012 – 2018 років
Джерело: Побудовано за даними офіційного сайту Державної служби статистики України

Проаналізувавши стан дебіторської заборгованості на українських підприємствах за період 2012–2018 років ми можемо спостерігати, що в абсолютному вираженні величина розрахунків вітчизняних підприємств з дебіторами з кожним роком зростає. Ми не можемо проаналізувати стан дебіторської заборгованості за період 2019-2020 року, оскільки дані ще відсутні та визначити вплив епідеміологічної ситуації (COVID 2019) в країні та розмір дебіторської заборгованості.

Дебіторська заборгованість являється частиною оборотного капіталу суб'єктів господарювання. Для повного розуміння сучасного стану і розмірів розрахунків з покупцями, замовниками та іншими дебіторами необхідно проаналізувати структуру оборотного капіталу та визначити, яка його частина приходить на дебіторську заборгованість (рис. 6).

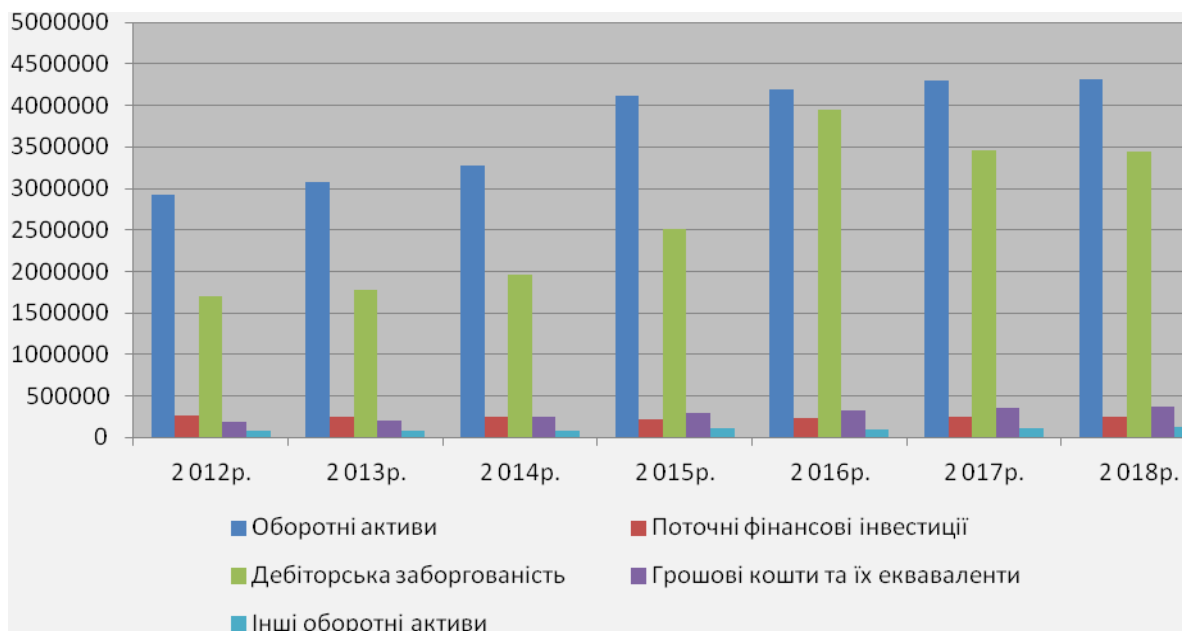

Рис. 6. Динаміка структури оборотного капіталу підприємств України за 2012 – 2018 роки
Джерело: Побудовано за даними офіційного сайту Державної служби статистики України

У економічній літературі зазначено, що рекомендована питома вага дебіторської заборгованості у вартості оборотних активів допустима на рівні 40 %. Аналізуючи згруповані дані, можна зробити висновок, що структура оборотних коштів вітчизняних підприємств є незбалансованою. За період з 2012 року до 2018 року питома вага заборгованості дебіторів коливалася в діапазоні з 59 % до 75%. Це свідчить про значне вилучення коштів із обороту підприємства з одного боку за рахунок збільшення величини заборгованості покупців та замовників, а з іншого – за рахунок необхідності погашення зобов'язань перед бюджетом за нарахованими податками у той час, як безпосередній розрахунок з дебіторами ще не відбувся.

Враховуючи високі темпи інфляції, які нині є характерними для економіки України, іммобілізація значної частини коштів підприємств у дебіторській заборгованості призводить не лише до сповільнення фінансового циклу підприємств, але є невідгидним для економіки України.

Фактори впливу на динаміку дебіторської заборгованості підприємства варто розглядати за трьома напрямками:

- фактори на рівні макросередовища;
- фактори зовнішнього середовища;
- фактори внутрішнього середовища.

Факторами макросередовища є стан економіки, економічна криза, рівень інфляції в країні, епідеміологічна ситуація (COVID 2019) в країні та інші. Як правило на фактори макросередовища підприємство не впливає, але може пристосовуватися до них. Факторами зовнішнього та внутрішнього середовища залежать від ефективності управління дебіторської заборгованості, рівня її автоматизації на підприємстві. Внутрішні та зовнішні фактори можуть впливати з метою оптимізації їхньої дії на дебіторську заборгованість.

Фактори макросередовища умовно можна поділити на такі групи:

1) економічні фактори - стан економіки в країні та світі, рівень інфляції, збалансованість грошової та товарної маси, кон'юнктура ринку кредитування, специфіка ринку сировинних ресурсів підприємства, обсяг ринку продукції підприємства та рівень його насиченості, епідеміологічна ситуація (COVID 2019) тощо;

2) політико-правові фактори – вплив влади на розвиток галузі, рівень податкової політики та податкова система в державі, державна регуляторна політика у сфері оплати праці та соціального страхування, законодавчо-нормативне регулювання щодо формування зареєстрованого капіталу, розподілу прибутку та виплати дивідендів тощо;

3) грошово-кредитна політика - ефективність грошово-кредитної політики НБУ, оскільки обмеження емісії викликає так званий «грошовий голод», що в кінцевому підсумку ускладнює розрахунки між підприємствами [6].

Фактори безпосереднього оточення підприємства доцільно об'єднувати у групи за суб'єктами мезооточення - постачальники (їх кількість, фінансово- майновий стан, політика кредитування, рівень економічної довіри тощо), покупці (їхня кількість, платоспроможність, характер взаємовідносин підприємства з ними тощо), засновники, акціонери, учасники (склад засновників чи акціонерів, їхня платоспроможність тощо).

Фактори внутрішнього середовища підприємства, які впливають на його заборгованість, можна поділити на такі групи:

1) фінансово-майнові фактори - обсяг і структура активів і пасивів, платоспроможність і ліквідність підприємства, види розрахункових відносин, види забезпечень заборгованості, які підприємство може надати тощо;

2) маркетингові фактори - обсяги реалізації, маркетингова політика та політика кредитування покупців тощо;

3) виробничі фактори - період життєвого циклу виробництва, обсяги виробництва, вид продукції та структура її собівартості тощо;

4) кадрові фактори - чисельність та якісний склад персоналу, рівень заробітної плати, політика щодо оплати праці тощо;

5) фактори менеджменту - ефективність контролю заборгованості фінансовими менеджерами підприємства, ефективність функціонування систем контролю якості, зберігання та витрачання товарно-матеріальних цінностей і грошей, входження підприємства до холдингової чи іншої інтегрованої структури тощо [6].

Також фактори динаміки дебіторської заборгованості підприємства можна поділити на прямі та непрямі.

Прямі фактори - ті, що впливають безпосередньо:

- обсяг реалізації робіт і послуг - загальний виторг від реалізації товарів і послуг варто розділити на дві частини: від готівкового продажу та оплачені в термін за договорами товари і послуги; від продажу в кредит, включаючи і неоплачені товари (роботи і послуги).

- рівень дебіторської заборгованості підприємства та його динаміка в попередньому періоді;

- середній період інкасації дебіторської заборгованості та швидкість обертання інвестованих у неї засобів (коефіцієнти обертання);

- склад простроченої дебіторської заборгованості, виділяються сумнівна і безнадійна заборгованість;

- суму ефекту, отриманого від інвестування засобів у дебіторську заборгованість;

- виваженість кредитної політики підприємства. Це означає економічно виправдане встановлення термінів та умов надання кредитів, об'єктивне визначення критеріїв кредитоспроможності і платоспроможності клієнтів, оптимальне надання знижок при достроковій сплаті ними рахунків, облік інших ризиків, що мають практичний вплив на збільшення або зменшення дебіторської заборгованості підприємства.

Непрямі фактори впливають через механізм обрання та реалізації кредитної політики:

- потенційна здатність підприємства нарощувати обсяг виробництва продукції при розширенні можливостей її реалізації за рахунок надання кредиту;

- група факторів формуючу систему кредитних умов;
- можливі терміни надання кредиту (кредитний період);
- розміри наданого кредиту (кредитний ліміт);
- вартість надання кредиту;
- можливість надання знижок;
- штрафні санкції за прострочення виконання зобов'язань.
- група факторів для оцінки кредитоспроможності покупців і диференціація умов надання кредиту;
- формування й експертизу інформаційної бази проведення оцінки кредитоспроможності покупців;
- диференціацію кредитних умов відповідно до рівня кредитоспроможності покупців;
- фінансовий менталітет власників і менеджерів підприємства [6].

Класифікація факторів впливу на заборгованість підприємства дає змогу не лише виявити причини її наявного стану, величини і структури, але й розробити ефективні методи управління, спрямовані як на усунення наслідків, так і на пристосування чи протидію їхньому впливу [6]. Під впливом вище названих факторів формується найчастіше три принципових типи кредитної політики підприємства стосовно покупців продукції - консервативна, помірна та агресивна.

Управління дебіторською заборгованістю є однією із найактуальніших ланок діяльності керівництва підприємства, котра потребує щоденного контролю за її станом і прийняття ефективних рішень.

Ефективність управлінських рішень, що стосуються управління дебіторською заборгованістю, має забезпечити баланс між:

- прибутком підприємства та його ліквідністю;
 - кредитною політикою підприємства та інкасацією дебіторської заборгованості.
- Основними проблемами щодо управління дебіторської заборгованості в економіці країни є:
- суперечливий характер нормативно-правових документів з обліку дебіторської заборгованості;
 - нечітке розмежування видів дебіторської заборгованості;
 - непристосованість методів визначення величини резерву сумнівних боргів в обліку, які визначені

П(с)БО 10;

- невміле застосування системи внутрішнього контролю обліку дебіторської заборгованості, що спричиняє проблему обґрунтованості дебіторської заборгованості загалом та по окремих видах;
- відсутність наукових і практичних розробок можливих форм бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості, що забезпечило б надання якісної бухгалтерської інформації про розрахунки з дебіторами різним користувачам;
- недосконала політика управління дебіторською заборгованістю, адже саме політика управління дебіторською заборгованістю, яка представляє собою частину загальної політики управління оборотними активами і маркетингової політики підприємства, спрямованої на розширення обсягів реалізації продукції, визначає ефективність роботи підприємства.

Основним нормативно-правовим документом, який визначає дебіторську заборгованість являється П(С)БО 10. Дане П(С)БО 10 не розмежує поняття щодо довгострокової та короткострокової дебіторської заборгованостей [11]. У даному стандарті не відзначено, що їх облік ведеться на різних рахунках бухгалтерського обліку, поточна заборгованість є оборотним активом, а довгострокова – необоротним. На нашу думку, удосконалення потребують нормативно-правові документи щодо управління дебіторської заборгованості, удосконалення потребує класифікація дебіторської заборгованості. Класифікація дебіторської заборгованості повинна бути ефективною щодо управління підприємства та дати можливість здійснювати порівняльний аналіз варіантів угруповання розрахунків з дебіторами за різними класифікаційними ознаками. Решта нормативно-правових документів розглядають дебіторську заборгованість як об'єкт податкового законодавства, особливості відображення її в звітності підприємства та містять рекомендаційний характер щодо питань дебіторської заборгованості.

Проблемним питанням являється класифікація дебіторської заборгованості, яка з 1999-2000 року закріплена в діючому Плані рахунків бухгалтерського обліку та П(С)БО №10 “Дебіторська заборгованість”. Вона є суперечливою для більшості науковців, а для підприємств – не практичною, оскільки не задовольняються в повному обсязі потреби користувачів при прийнятті управлінських рішень та при складанні фінансової звітності. З метою вирішення даної проблеми потрібно внести зміни до діючого П(С)БО №10 “Дебіторська заборгованість” стосовно віднесення до поточних активів дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи та послуги, внесення змін до Плану рахунків, що діє в Україні, які забезпечать окремий облік довгострокової та поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи та послуги [10; 11].

Багато уваги приділено проблемі, що стосується розмежування понять сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості, що пов'язано безпосередньо з визначенням граничної суми заборгованостей та розрахунку резерву сумнівних боргів до нормативних документів з якого повинні покриватися суми безнадійних боргів. Величина резерву сумнівних боргів розраховується відповідно до П(С)БО 10. З введенням у

дію Податкового кодексу України податковий облік максимально наблизився до бухгалтерського обліку, але, як показує практика, проблеми їх взаємозв'язку розрахунку резерву сумнівних боргів, протиріч та розбіжностей залишилися і досі. Розрахунок резерву сумнівних боргів має проводитися на підставі середніх статистичних даних [15].

З метою удосконалення дебіторської заборгованості в процесі ефективності управління необхідно здійснити наступні заходи:

1. Створювати резерв сумнівних боргів та виробити порядок його визначення в обліковій політиці підприємства. Важливим елементом є нарахування резерву сумнівних боргів та його безпосереднього використання з метою покриття безнадійних заборгованостей. Особливу увагу слід приділяти розподілу дебіторської заборгованості на короткострокову, довгострокову та поточну, оцінювати перспективи забезпечення таких заборгованостей з метою уникнення неплатоспроможності покупців і замовників.

2. Своєчасно здійснювати контроль за співвідношенням дебіторської і кредиторської заборгованості. Так, як значне перевищення фактичної дебіторської заборгованості створює загрозу фінансовій стабільності підприємства і робить необхідним залучення додаткових джерел фінансування. Також доводиться впроваджувати в практику управління лімітування дебіторської заборгованості як у загальних обсягах, так і у розрахунку на одного дебітора і періодично переглядати граничні суми.

3. Систематично проводити інвентаризацію заборгованості, враховуючи її важливість і вплив на ліквідність підприємства. Таким чином, ефективно побудована система взаємовідносин з дебітором через механізм інвентаризації, не дасть втратити контроль над вчасністю та повнотою оплати рахунків, що потребує відповідної організації роботи зі створення організаційних засад здійснення інвентаризації дебіторської заборгованості [15; 16].

Висновки. В сучасних умовах господарювання найскладнішим питанням є питання дебіторської заборгованості, яке пов'язане в першу чергу з проблемою неплатежів, які виникають під час управління підприємством. Епідеміологічна ситуація (COVID 2019) в країні дала поштовх до розвитку принципово нового підходу до процесу платіжно розрахункових відносин за рахунок яких підприємство залишиться фінансово стійким. Велика роль відводиться своєчасному стягненню дебіторської заборгованості, а ефективність здійснення фінансово-господарської діяльності відбувається за рахунок раціонального управління. Протягом тривалого часу найскладнішим питанням для економіки управління виступає стан дебіторської заборгованості, який пов'язаний в першу чергу з проблемою неплатежів. Підприємства першочергово розв'язують власні проблеми, незважаючи на виконання фінансових зобов'язань і платежів перед контрагентами. Така поведінка підприємств зумовлена насамперед відсутністю їхньої майнової відповідальності за невиконання договірних зобов'язань, дає їм змогу ухилитися від взаєморозрахунків із контрагентами. У таких умовах дедалі більше, зростає необхідність управління дебіторською заборгованістю. Суть проблем управління дебіторської заборгованості полягають в тому, щоб недопустити прострочення термінів платежу та доведення заборгованості до стану безнадійної.

Література.

1. Береза С.Л. Проблема визначення дебіторської заборгованості в обліку. *Вісник ЖДТУ*. 2013. №4 (26). С. 32-37.
2. Боді Зві, Мертон, Роберт. Фінанси: Пер. С англ.: навч. Посіб./ Зві Боді, Роберт Мертон. М.: Видавн. Дім «Вільямс», 2000. 592 с.
3. Верига Ю. А. Облікова політика підприємства: навч. посібник для внз. К.: Центр учб. літ., 2015. 312 с.
4. Волостникова А.Ю. Проблемы учетно-аналитического обеспечения дебиторской и кредиторской задолженности предприятия: автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. эконом. наук: спец. 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика». М, 2012. 22 с.
5. Дубровська Є.В. Дослідження сутності поняття «Дебіторська заборгованість». *Вісник Сумського державного університету*. Сер. Економіка. Суми: СумДУ, 2012. №2. С. 202-205.
6. Кузьмін О. Є. Фактори впливу на заборгованість підприємства та їхня класифікація / О. Є. Кузьмін, О. Б. Волович // *Бізнес Інформ*. - 2013. - № 1. - С. 200-204. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_1_45.
7. Лисенко В.С. Основні проблеми обліку та аудиту дебіторської заборгованості. *Управління розвитком*. 2011. №2. С. 235-239.
8. Моїсеєнко Г.І. Дебіторська заборгованість: сутність та класифікація. *Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка*. - 2010. - Вип. 29, Ч. 2: Удосконалення обліку, аналізу, аудиту і звітності в сучасних умовах глобалізаційних процесів у світовій економіці. С. 96-99.
9. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 20.12.2020).
10. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджений наказом Мінфіну від 30.11.1999 р. № 291. Веб-сайт. URL: <http://buhgalter911.com/Res/PSBO/PlanSchetov.aspx> (дата звернення: 10.12.2020).
11. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» положення затв. МФУ від 25.10.10 № 725/4018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. (дата звернення: 17.12.2020).
12. Розвиток науки про бухгалтерський облік і господарський контроль: забезпечення стійкого

розвитку економіки України / Бутинець Т.А., Давидюк Т.В., Жиглей І.В., Замула І.В.: монографія. Житомир: ЖДТУ, 2012. 308 с.

13. Федорченко О.Є. Облік і аналіз розрахунків з дебіторами (на прикладі текстильних підприємств легкої промисловості): автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.09; Держ. вищ. навч. закл. "Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана". К., 2009. 20 с.

14. Шевчук В.Є. Оцінка поточної дебіторської заборгованості за міжнародними та національними стандартами бухгалтерського обліку. Матеріали Першої Міжнародної науково-практичної конференції "Науковий потенціал світу "2014". Том 17. Облік і аудит. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2014. С. 54-55.

15. Яременко Л.М. Формування обліково-аналітичної інформації в управлінні дебіторською заборгованістю підприємства. *Економічний вісник університету: збірник наукових праць учених та аспірантів*. 2017. Вип. 32/1. С. 123-129.

16. Яременко Л.М. Особливості обліку дебіторської заборгованості на вітчизняних підприємствах. *Економічний вісник університету: збірник наукових праць учених та аспірантів*. 2016. Вип. 29/2. С. 343-347.

17. Liudmyla Yaremenko, Anna Hevchuk, Tetiana Vuzh, Elena Vashchilina, Maryna Yermolaieva. Information Technologies of Accounting and Analysis in Modern Companies. *International Journal of Computer Science and Network Security (IJCSNS)*, VOL. 21 No. 5, May 2021. S. 151-159. doi.org/10.22937/IJCSNS.2021.21.5.22

References.

1. Bereza, S.L. (2013), "The problem of determining receivables in accounting", *Visnyk ZhDTU*, vol. 4 (26), pp. 32-37.

2. Bodi, Z. and Merton, R. (2000), *Finansy [Finance]*, Vydavn. Dim «Vil'iams», Moscow, Russia.

3. Veryha, Yu.A. (2015), *Oblikova polityka pidpryiemstva [Accounting policy of the enterprise]*, Tsentrl. uchb. lit., Kyiv, Ukraine.

4. Volostnykova, A.Yu. (2012), "Problems of accounting and analytical support of receivables and payables of the enterprise", Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, Moscow, Russia.

5. Dubrov's'ka, Ye.V. (2012), "Research of the essence of the concept of "Accounts receivable"", *Visnyk Sums'koho derzhavnogo universytetu. Ser. Ekonomika*, vol. 2, pp. 202-205.

6. Kuz'min, O.Ye. and Volovych, O.B. (2013), "Factors influencing the debt of the enterprise and their classification", *Biznes Inform*, vol. 1, pp. 200-204, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_1_45 (Accessed 05 Dec 2021).

7. Lysenko, V.S. (2011), "The main problems of accounting and audit of receivables", *Upravlinnia rozvytkom*, vol. 2, pp. 235-239.

8. Moiseienko, H.I. (2010), "Accounts receivable: essence and classification", *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Ekonomika*, vol. 29, no. 2, Udoskonalennia obliku, analizu, audytu i zvitnosti v suchasnykh umovakh hlobalizatsijnykh protsesiv u svitovij ekonomitsi, pp. 96-99.

9. State Statistics Service of Ukraine (2021), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 05 Dec 2021).

10. Ministry of Finance of Ukraine (1999), "Chart of accounts for assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations", available at: <http://buhgalter911.com/Res/PSBO/PlanSchetov.aspx> (Accessed 05 Dec 2021).

11. Ministry of Finance of Ukraine (1999), Order "Regulation (standard) of accounting 10 "Accounts receivable", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> (Accessed 05 Dec 2021).

12. Butynets', T.A. Davydiuk, T.V. Zhyhlej, I.V. and Zamula, I.V. (2012), *Rozvytok nauky pro bukhgalters'kyj oblik i hospodars'kyj kontrol': zabezpechennia stijkoho rozvytku ekonomiky Ukrainy [Development of the science of accounting and economic control: ensuring sustainable development of Ukraine's economy]*, ZhDTU, Zhytomyr, Ukraine.

13. Fedorchenko, O.Ye. (2009), "Accounting and analysis of settlements with debtors (on the example of textile enterprises of light industry)", Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, Kyiv. nats. ekon. un-t im. V.Het'mana, Kyiv, Ukraine.

14. Shevchuk, V.Ye. (2014), "Estimation of current receivables according to international and national accounting standards", *Materialy Pershoi Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii "Naukovyj potentsial svitu "2014" [Proceedings of the First International Scientific and Practical Conference "Scientific Potential of the World" 2014]*, vol. 17, *Oblik i audyt [Accounting and Auditing]*, Nauka i osvita, Dnipropetrov's'k, Ukraine, pp. 54-55.

15. Yaremenko, L.M. (2017), "Formation of accounting and analytical information in the management of receivables of the enterprise", *Ekonomichnyj visnyk universytetu: zbirnyk naukovykh prats' uchenykh ta aspirantiv*, vol. 32/1, pp. 123-129.

16. Yaremenko, L.M. (2016), "Features of accounting for receivables at domestic enterprises", *Ekonomichnyj visnyk universytetu: zbirnyk naukovykh prats' uchenykh ta aspirantiv*, vol. 29/2, pp. 343-347.

17. Yaremenko, L. Hevchuk, A. Vuzh, T. Vashchilina, E. and Yermolaieva, M. (2021), "Information Technologies of Accounting and Analysis in Modern Companies", *International Journal of Computer Science and Network Security (IJCSNS)*, vol. 21, no. 5, pp. 151-159. doi.org/10.22937/IJCSNS.2021.21.5.22